

ΕΥΕΛΙΚΤΗ ΖΩΝΗ

ΘΗΣΑΥΡΟΙ ΤΗΣ ΚΡΗΤΙΚΗΣ ΓΗΣ

(ΠΑΝΙΔΑ)

ΓΥΠΑΕΤΟΣ

ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

ΠΑΝΙΔΑ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ : ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΕΙΔΗ

3. ΓΥΠΑΕΤΟΣ

Ο ερημίτης γυπαετός των ψηλών βουνών της Κρήτης θεωρείται σήμερα το σπανιότερο είδος αρπακτικού στη χώρα μας και γενικότερα στα Βαλκάνια, αφού ο πληθυσμός του εντοπίζεται μόνο στην Κρήτη και δεν αριθμεί περισσότερα από έξι αναπαραγωγικά ζευγάρια. Επίσης, είναι ένα από τα σπανιότερα αρπακτικά πουλιά της Ευρώπης.

Ζει αποκλειστικά σε ημιορεινά και ορεινά οικοσυστήματα 500–4.000 μέτρα. Τα κόκαλα των νεκρών σπληφόρων ζώων αποτελούν την κύρια πηγή της τροφής του, την οποία αναζητά μόνος ή σε ζευγάρια. Ο Γυπαετός υπερασπίζεται τεράστιες εκτάσεις («επικράτειες»), στις οποίες το ζευγάρι τρέφεται και φωλιάζει, ενώ δύσκολα ανέχεται μέσα σε αυτές την παρουσία άλλων ενηλίκων του ίδιου είδους.

Ο Γυπαετός φτάνει σε μέγεθος τα 1,10 μέτρα (από το κεφάλι έως την άκρη της ουράς), το άνοιγμα των φτερούγων του είναι γύρω στα 2,80 μέτρα και το βάρος του κυμαίνεται από 5-7 κιλά. Τα ενήλικα πουλιά αναγνωρίζονται εύκολα από τις μακριές, μυτερές φτερούγες και τη ρομβοειδή ουρά που θυμίζουν τεράστιο γεράκι, ενώ το στήθος και η κοιλιά τους έχουν συνήθως πορτοκαλί χρώμα. Στο κεφάλι, κοντά στο ράμφος, φέρει μια μακριά τούφα με μαύρες τρίχες που μοιάζει με γένη.

ΕΥΕΛΙΚΤΗ ΖΩΝΗ

Πρόγραμμα : «Θησαυροί της κρητικής γης»

Μάλιστα, σε αυτό το γνώρισμα οφείλει το είδος το επιστημονικό του όνομα, *Gyraetus barbatus*, που σε ελεύθερη απόδοση σημαίνει «Γυπαετός, ο γενειοφόρος».

Ο γυπαετός αναζητά την τροφή του σε μια τεράστια περιοχή που βρίσκεται υπό την κυριαρχία του. Το ίδιο ισχύει και κατά την περίοδο αναπαραγωγής (ζωτικός χώρος), με τα ζευγάρια να ελέγχουν από 100 έως 400 τετραγωνικά χιλιόμετρα έκταση. Η περίοδος αναπαραγωγής είναι μεταβλητή, ανάλογα με το υποείδος και την γεωγραφική περιοχή και μπορεί να κυμαίνεται από τον Δεκέμβριο μέχρι τον επόμενο Σεπτέμβριο στην Ευρασία (στην Ελλάδα Ιανουάριο με Φεβρουάριο).

Παρόλο που ο γυπαετός είναι μοναχικό πτηνό, ο δεσμός μεταξύ ενός ζεύγους αναπαραγωγής είναι συχνά σημαντικά στενός. Οι «προγαμιαίες» τεχνικές προσέγκυσης του θηλυκού είναι εντυπωσιακές και περιλαμβάνουν επίδειξη και εμπλοκή των γαμψωνύχων, σπειροειδείς και κάθετες εφορμήσεις κ.α.

Ο Γυπαετός είναι ορεσίβιο είδος, συχνάζει σε περιοχές μεγάλου υψομέτρου (1.500-4.000 μέτρα), ενώ το χειμώνα που οι μεγάλοι ορεινοί όγκοι είναι καλυμμένοι με χιόνια απαντάται και σε χαμηλότερο υψόμετρο (500-800 μέτρα) στα ημιορεινά. Φωλιάζει στην καρδιά του χειμώνα (από μέσα Δεκεμβρίου μέχρι τέλη Ιανουαρίου) μέσα σε μικρές σπηλιές σε απόκρημνα βράχια ή βαθιά φαράγγια με πλαγιές μεγάλης κλίσης.

ΕΥΕΛΙΚΤΗ ΖΩΝΗ

Πρόγραμμα : «Θησαυροί της κρητικής γης»

Η γέννα αποτελείται συνήθως από 1 έως 2 αβγά. Τα αβγά εναποτίθενται με διαφορά μίας εβδομάδας το ένα από το άλλο, τα οποία επωάζονται από το θηλυκό για 53 έως 60 ημέρες. Δυστυχώς, η διαφορά αυτή της μίας εβδομάδας, είναι αρκετή ώστε να επιβιώνει μόνον ο πρώτος νεοσσός. Μετά την εκκόλαψη, και οι δύο γονείς φέρνουν τροφή για 3 εβδομάδες περίπου, ενώ οι νεοσσοί -αν έχουν επιζήσει και οι δύο- μένουν για 100-130 ημέρες στη φωλιά, πριν πτερωθούν.

Το νεαρό πουλί θα πετάξει για πρώτη φορά στα τέλη Ιουνίου με αρχές Ιουλίου. Οι νεαροί γυπαετοί εγκαταλείπουν την φωλιά τους μετά από 120-130 ημέρες και παραμένουν στη γενέθλια επικράτεια για 3-5 μήνες επιπλέον. Εξαρτώνται από τους γονείς για τα επόμενα 1-2 χρόνια, ενώ αποκτούν το πτέρωμα των ενηλίκων στα 5 με 7 χρόνια. Ενώ θα είναι σεξουαλικά ώριμοι για να αναπαραχθούν μετά από τουλάχιστον 6 χρόνια.

NHMC © Dougalis, P.

ΕΥΕΛΙΚΤΗ ΖΩΝΗ

Πρόγραμμα : «Θησαυροί της κρητικής γης»

Η μέση επιφάνεια της επικράτειας ενός ζευγαριού κυμαίνεται από 200-400 τετραγωνικά χιλιόμετρα και συνεπώς η κατανομή του είδους είναι σχετικά αραιή. Τα νεαρά πουλιά, τα πρώτα χρόνια της ζωής τους καλύπτουν μεγάλες αποστάσεις εξερευνώντας άλλες περιοχές, αλλά τις περισσότερες φορές επιστρέφουν στη γενέτειρα περιοχή. Αντίθετα, τα ενήλικα πουλιά παρουσιάζουν έντονη φιλοπατρία και δείχνουν εντελώς απρόθυμα να αφήσουν την περιοχή τους για να εποικήσουν γειτονικούς ορεινούς όγκους, ακόμη και αν αυτοί βρίσκονται μερικά μόνο χιλιόμετρα μακριά.

Η φωλιά είναι ένας μεγάλος σωρός από ξύλα που, όταν είναι καινούργια, φθάνει το 1 μέτρο μήκος και 60 εκατοστά βάθος, ενώ με την επαναχρησιμοποίησή της κάθε έτος, αποκτά τεράστιες διαστάσεις: έχουν μετρηθεί φωλιές με πλάτος 3 μέτρα και ύψος 2 μέτρα, λόγω των υπολειμμάτων τροφής και των σκουπιδιών που μαζεύονται εκεί μέσα, σταδιακά. Συνήθως, οι φωλιές βρίσκονται πολύ ψηλά από την επιφάνεια του εδάφους (μέχρι και 700μ.), σε σπηλιές και σε προεξοχές βράχων ή σε απότομες ορθοπλαγιές, οπότε είναι εξαιρετικά δύσκολο για τυχόν θηρευτές να έχουν πρόσβαση. Συχνά, οι γυπαετοί κατασκευάζουν δύο και τρεις μεγάλες φωλιές (έχουν καταμετρηθεί και περιπτώσεις με επτά φωλιές στην Κρήτη) αλλά γεννούν σε μία από αυτές. Το υλικό επίστρωσης είναι μαλλί, ξεραμένο δέρμα και περιττώματα ή σκουπίδια.

ΕΥΕΛΙΚΤΗ ΖΩΝΗ

Πρόγραμμα : «Θησαυροί της κρητικής γης»

Ο Γυπαετός είναι το μοναδικό πλάσμα στον κόσμο που τρέφεται σχεδόν αποκλειστικά με κόκαλα (70-90% της διατροφής του). Στην Κρήτη οι βοσκοί το αποκαλούν «Κοκαλά», καθώς από πολύ παλιά το βλέπουν να σπάει τα μεγαλύτερα κοκάλια με μια χαρακτηριστική τεχνική.

Τα πετάει από μεγάλο ύψος σε απότομα μυτερά βράχια (σπάστρες) ακολουθώντας τα με μια σπειροειδή κάθοδο. Αυτή τη διαδικασία την επαναλαμβάνει αρκετές φορές μέχρι να σπάσουν και στη συνέχεια τρώει τα κομμάτια ξεκινώντας από το μεδούλι. Τα μικρότερα κοκάλια τα καταπίνει ολόκληρα και το στομάχι του, με τα πανίσχυρα γαστρικά υγρά που διαθέτει, τα χωνεύει με ευκολία. Αυτή η διατροφική του συνήθεια φαντάζει περίεργη, αλλά από τη στιγμή που έχει λυθεί το πρόβλημα της πέψης, τα κόκαλα αποτελούν μια πολύ θρεπτική και εύκολα αποθηκεύσιμη τροφή, για την οποία επιπλέον έχει ελάχιστους ανταγωνιστές.

ΕΥΕΛΙΚΤΗ ΖΩΝΗ

Πρόγραμμα : «Θησαυροί της κρητικής γης»

Είναι τέτοια η επιμονή τού γυπαετού σε αυτή την πρακτική που, έχει παρατηρηθεί να την επαναλαμβάνει μέχρι και 20-50 φορές. Τα σημεία που χρησιμοποιούνται γι' αυτόν τον σκοπό φαίνεται ότι είναι συγκεκριμένα και, μάλιστα, αποκαλούνται ossuaries (σημ. σε ελεύθερη απόδοση «θέσεις [ρίψης] οστών»), χρησιμοποιούνται δε επί δεκαετίες, πιθανόν επί αιώνες (!) Αυτή η τεχνική είναι, βέβαια, επίκτητη και απαιτεί εκτεταμένη πρακτική, με τα ανώριμα πουλιά να χρειάζονται έως και επτά χρόνια για να την κάνουν κτήμα τους. Πιο σπάνια, γυπαετοί έχουν παρατηρηθεί στο έδαφος να προσπαθούν να σπάσουν τα οστά (συνήθως μεσαίου μεγέθους), χτυπώντας τα απευθείας στα βράχια. Την ίδια τεχνική χρησιμοποιούν και για να σπάσουν το κέλυφος από τις χελώνες, που δεν αποτελούν όμως προτεραιότητα για τον γυπαετό, όσο υπάρχει διαθέσιμη η κανονική τους τροφή. Αντίθετα, οι χρυσαετοί χρησιμοποιούν το συγκεκριμένο τέχνασμα πιο συχνά με τις χελώνες. Ωστόσο, οι γυπαετοί της Αφρικής έχουν παρατηρηθεί να ρίχνουν από ψηλά ακόμη και ύρακες (*Procania capensis*).

ΕΥΕΛΙΚΤΗ ΖΩΝΗ

Πρόγραμμα : «Θησαυροί της κρητικής γης»

Ο γυπαετός είναι αρκετά επιφυλακτικό πτηνό. Συχνά, κάθεται σε σημείο επόπτευσης του χώρου, συνήθως έναν εκτεθειμένο βράχο - σπανιότερα σε κάποιο δένδρο-, με χαρακτηριστική «καμπουριαστή» στάση, ενώ στο έδαφος περπατάει με ασταθές, τρικλιστό βάδισμα. Είναι μοναχικό πτηνό ή, το πολύ, σχηματίζει ζευγάρια.

Οι γυπαετοί είναι άριστοι ανεμοπόροι και περνούν το μεγαλύτερο τμήμα της ημέρας στον αέρα, κυριολεκτικά. Πετούν με αρχοντικό, «ανέξοδο» τρόπο, εκμεταλλευόμενοι τα ανοδικά θερμικά ρεύματα, ενώ όταν χρειαστεί να φτεροκοπήσουν, οι κινήσεις τους είναι αργές και «βαθιές». Πολύ συχνά, μπορεί κάποιος να τους παρατηρήσει να γυροπετούν (soaring) κάνοντας «περιπολίες» στις ορθοπλαγιές και τις χαράδρες, ιδιαίτερα τις ζεστές μέρες, και να κερδίζουν ύψος μέσω των θερμικών στηλών αέρα που δημιουργούνται στο στενό αυτό περιβάλλον, χωρίς καν να κινούν τις πτέρυγές τους. Η πτήση είναι τόσο άνετη, που έχει χαρακτηριστεί ότι συμβαίνει σε «αργή κίνηση» (slow motion) (sic), όπως στον μαυρόγυπα και το όρνιο.

Οι κυριότερες απειλές είναι η λαθροθηρία και η χρήση δολωμάτων, που στοχεύει στην εξολόθρευση κορακιών και αδέσποτων σκύλων. Επίσης, η πιθανή έλλειψη τροφής την περίοδο της εκκόλαψης του νεοσσού, όταν αυτός δεν μπορεί να τραφεί με κόκαλα, αποτελεί το κρισιμότερο στάδιο του αναπαραγωγικού κύκλου.

Τα τελευταία χρόνια έχει προκύψει κι ένας άλλος πιθανός κίνδυνος γενικά για τα αρπακτικά πτηνά, που είναι οι ανεμογεννήτριες που έχουν τοποθετηθεί σε πολλές βουνοκορφές.

ΕΥΕΛΙΚΤΗ ΖΩΝΗ

Πρόγραμμα : «Θησαυροί της κρητικής γης»

Ο Γυπαετός θεωρείται σήμερα το σπανιότερο είδος αρπακτικού στη χώρα μας και γενικότερα στα Βαλκάνια, αφού ο πληθυσμός του, όπως αναφέρθηκε, εντοπίζεται μόνο στην Κρήτη και δεν αριθμεί περισσότερα από έξι αναπαραγωγικά ζευγάρια.

Φωτογραφία σκίτσου των πουλιών Γυπαετός, *Gypaetus barbatus*, Ασπροπάρης, *Neophron percnopterus*, Όρνιο, *Gyps fulvus* και Μαυρόγυπας, *Aegypius monachus*. Σε ένα υγιές οικοσύστημα μπορεί να συνυπάρχουν και τα τέσσερα είδη γυπών. Οι Μαυρόγυπες, που έχουν ισχυρότερο ράμφος, τρώνε πρώτοι το ψοφίμι, σκίζοντας το σκληρό του δέρμα. Στη συνέχεια τα Όρνια τρώνε τους μαλακούς ιστούς και τα εντόσθια, ακολουθούν οι Ασπροπάρηδες, οι οποίοι με το μακρύ και λεπτό ράμφος τους τρώνε όλα τα υπολείμματα που δεν μπορούν να φάνε οι άλλοι γύπες. Τελευταίοι έρχονται οι Γυπαετοί που τρώνε τα κόκκαλα. Έτσι δεν μένει τίποτα από το ψοφίμι.

